

CONSIDERAȚII PRIVIND SARCOFAGUL „GHICA”

Christina Știrbulescu

Abstract

The Museum of National History of Romania owns an exceptional monument (inventory no. 18.833), known in the literature as the “Ghica” Sarcophagus. Discovered in 1836 in a tumulus near the Roman road leading to Romula, (today, Reșca village, Dobrosloveni commune, Olt county) this Roman sarcophagus was worked in limestone and is sculpted on all four sides.

On the large sides are represented four characters, two male and two female, and three Erotes, whereas on the small sides there are four Erotes in various positions. A series of 24 domestic and wild animals and four masculine figures are sculpted on the border of the box of the sarcophagus. Each of the four corners is decorated with a statue of a winged Victory (Eckniken), carrying palm leaves and crowns.

The “Ghica” Sarcophagus belongs to the Asian type with arcades and probably comes out of the Phrygian workshop Dokimeion or of another Asian workshop. We date it in the first quarter of the 3rd century AD.

În patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României se află o piesă de excepție, cunoscută în literatura de specialitate sub numele de sarcofagul "Ghica"¹, care a fost publicată și, de-a lungul timpului, comentată de renumiți specialiști. Este un sarcofag roman descoperit în secolul al XIX-lea (22 iulie 1836) în actualul sat Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt².

Banul Mihalache Ghica și Vladimir de Blaremburg au cercetat în vara anului 1836 doi tumuli³. Sarcofagul a fost descoperit în primul tumul situat în apropierea drumului roman care ducea spre Romula. În cel de-al doilea tumul a fost descoperit un alt sarcofag de calcar. A fost descoperită și o stelă funerară (găsită căzută lângă tumul) care amintește numele

Claudiei Amba, fiica lui Cl. Montanus, *immunis în numerus surorum sagittariorum*⁴.

Iată ceea ce scria Al. Odobescu despre sarcofagul "Ghica": "Acest interesant monument a fost adus de peste Olt (de la Reșca sau de la Celei, după toată probabilitatea), de către răposatul ban Mihalache Ghica și depus în curtea caselor sale, care apoi vânzându-se prefecturii de Ilfov, sarcofagul a servit câțiva ani de-a rândul drept jgheab și iesle pentru caii dorobanților. Sunt însă doi ani de când am izbutit cu ajutorul prefectului, domnul C. Manu, și al comitetului permanent, a face să se aducă la muzeu toate pietrele antice care zăceau neîngrijite în acea curte. Printre dănsule e și sarcofagul"⁵.

Monumentul funerar a fost semnalat mai întâi într-o notă de Vladimir de Blaremburg⁶;

¹ Mulțumesc și pe această cale d-nei dr. Lucia Marinescu pentru ajutorul acordat la elaborarea acestui studiu. Sarcofagul este expus în secția Lapidarium, inv. 18.833.

² Blaremburg 1836, 91; Tudor 1968, 43.

³ Odobescu 1937, 64-65; Odobescu 1878, 40.

⁴ Blaremburg 1836, 91; OR⁴, 402; IDR II, 158-159, nr. 350.

⁵ Odobescu 1937, 64.

⁶ Blaremburg 1836; apoi în gazeta germană Kronstädter Unterhaltungs - Blatt, 1837, 56; Treboniu - Laurian 1846, 98.

editorul nu dă date despre mormânt, defunct / defuncți și inventarul acestuia. În opera Pseudo - Kinegeticos⁷ Al. Odobescu descrie sarcofagul, pentru ca mai târziu, Gr. Tocilescu⁸ să aducă noi observații și un desen minuțios al sarcofagului.

Sarcofagul este lucrat dintr-un calcar grezos de bună calitate, foarte fin. R. Florescu publică sarcofagul ca fiind lucrat în marmură⁹. *Arca* tăiată simplu, cu fețe dreptunghiulare, are la bază plinta, iar la gură un mic prag, care înlesnea stabilitatea și îmbucarea capacului¹⁰; plinta asigură echilibrul monumentului funerar¹¹. Dintre multele *arcae* descoperite în Oltenia numai acesta, descoperit la Romula, are reliefuri în exterior¹².

Dimensiunile sarcofagului sunt următoarele: înălțimea - 82,5 cm; lungimea laturii mari - 204 cm; lungimea laturii mici - 94,5 cm, grosimea peretelui laturii A: 14,9 cm; grosimea peretelui laturii B: 15,2 cm; grosimea peretelui laturii C: 15,5 cm; grosimea peretelui laturii D: 15,1 cm. Pentru a ușura lectura ne propunem denumirea laturilor astfel:

A - Latura mare cu patru personaje drapate.

B - Latura mare cu trei Erotes dansând.

C - Latura mică cu doi Erotes – cântăreți.

D - Latura mică cu doi Erotes îmbrățișați.

Pe latura mare A sunt sculptate patru personaje, două femei și doi bărbați. Femeile reprezintă un tip statuar larg folosit în arta antică: *La Grande Ercolanese*, iar ambii bărbați sunt *togati*. Personajele reprezentate aici sunt așezate în patru arcade susținute de cinci coloane corintice. La intersecția fiecărei arcade sunt figurate trei capete umane (fig. 1).

Descrierea o vom face de la dreapta la stânga. Astfel, în prima arcadă este înfățișată statuia unui togat acefal. Înălțimea acestei statui este 59 cm (împreună cu soclul).

Drapajul formează la nivelul abdomenului un frumos *umbo*. Brațul stâng lipsește. Mâna dreaptă, din care se mai păstrează două degete, este așezată deasupra *umbo*-ului, pe pliurile pe care le formează drapajul. Greutatea corpului cade pe piciorul drept, în timp ce stângul este flexat și adus în față. O piesă similară, cu proveniența necunoscută, se află în patrimoniul Muzeului Național de Antichități, inv. L 11 și a fost publicată de Maria Alexandrescu - Vianu¹³. Sugerăm o datare aproximativă: sfârșitul secolului al II-lea-începutul secolului al III-lea.

În arcada a doua este reprezentată cea de-a doua statuie feminină care se păstrează mai bine. Tipul statuar este tot *La Grande Ercolanese*, acefală, dar suprafața sculptată este destul de vizibilă. Înălțimea acestei statui împreună cu soclul măsoară 56 cm. Femeia este drapată într-o tunică, iar deasupra poartă *palla* care îi acoperă trei sferturi din corp. Greutatea corpului se sprijină pe piciorul stâng, în timp ce dreptul este ușor flexat și adus în față.

Pentru această statuie există o statuie analogă de la Apulum, datată la sfârșitul secolului al II-lea¹⁴. O altă statuie al cărei mod de drapaj este aproape identic cu piesa care ne reține atenția, este statuia cu loc de descoperire necunoscut, probabil și ea tot de la Apulum, datată cu ajutorul coafurii și a trăsăturilor feței între anii 175 - 200¹⁵.

În a treia arcadă este reprezentat un togat, cu figura puternic deteriorată. Modul de dispunere al togăi diferă față de celălalt drapaj masculin. În mâna dreaptă, lăsată în jos, ține un *volumen*, iar două degete ale mâinii stângi, ridicate la nivelul pieptului, sunt așezate pe *sinus*-ul togii. Statuia împreună cu soclul măsoară 56 cm.

⁷ Odobescu 1937, 64-65.

⁸ Tocilescu 1880, 673-674, nota 243, tab. IX-XII.

⁹ Florescu 1980, 113, nr. 367-371.

¹⁰ Tudor 1968, 406.

¹¹ Alexandrescu - Vianu 1970, 270.

¹² OR³, 406; OR⁴, 403.

¹³ Alexandrescu - Vianu 1995, nr.43, fig.43 a-b.

¹⁴ piesă inedită, MNUAI inv. 47.

¹⁵ Muzeul Național de Istorie al României, București, inv.47.439; RR, 244, G.82 (L. Țeposu-David); CRIR, 237, G.46, pl. XLVII (L. Țeposu-David).

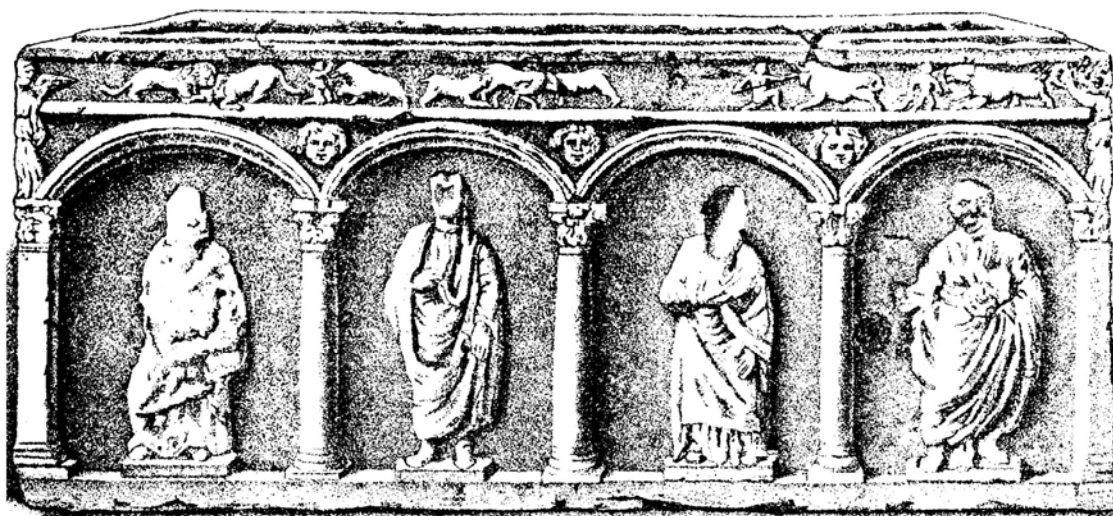

Figura 1. Latura mare decorată cu patru personaje drapate (Latura A)

În ultima arcadă este înfățișată o figură feminină drapată într-o tunică și deasupra cu o *palla*. Greutatea corpului cade pe piciorul drept, în timp ce stângul este flexat și dus puțin în față. Statuia este puternic deteriorată, cu suprafața corodată. Statuia este așezată pe un soclu, împreună având înălțimea 52 cm. Luca Bianchi publică această figură feminină ca făcând mai degrabă parte din tipul La Piccola Ercolanese¹⁶.

Toate statuile sunt așezate pe socluri paralelipipedice.

Se poate observa aici că *togati* au înlocuit pe *palliatii* de pe sarcofagele asiatică. Togatul apare în mod cu totul excepțional printre tipurile statuare de pe sarcofagele cu coloane¹⁷.

În cele două statui din dreapta pot fi identificați defunctul și soția sa, în picioare. Oameni învățați, cunoscători ai doctrinelor elevate, ca și cei cărora ei le împărtășeau această învățătură, puteau aspira la nemurire¹⁸.

În dreptul primului togat descris, în partea stângă a acestuia, peretele arcei este

perforat de un orificiu cu diametrul 8,5 cm care poate fi un orificiu pentru libații. D. Tudor este de părere că făcea parte din credința anticilor, unde intra sufletul, când venea să viziteze defunctul¹⁹.

Orificiul acesta, care este vizibil pe multe sarcofage de pe întreg cuprinsul Imperiului Roman, ne-a făcut să ne gândim la două posibilități: fie la o jefuire a mormântului care a avut loc la o dată destul de apropiată pentru că majoritatea orificiilor sunt perforate cam în același loc, aproximativ în jurul capului / capetelor (spunând acestea ne referim în primul rând la faptul că monumentele erau vizibile din moment ce erau expuse în aer liber de-a lungul drumurilor romane; iar hoților le era mult mai ușor să perforeze un perete decât să scoată capacul), cea de-a doua posibilitate: folosirea sarcofagului timp de câțiva ani în curtea Prefecturii de Ilfov din București drept jgheab și iesle pentru caii dorobanților, mai ales că pe fața interioară a sarcofagului este vizibilă realizarea orificiului care a fost executat din interior, probabil cu o daltă. Pereții interiori ai cutiei sunt foarte corodați, probabil din excesiva folosire ca loc de adăpat animalele.

¹⁶ Bianchi 1987, 266.

¹⁷ Bianchi 1987, 270.

¹⁸ Cumont 1966, 311-316; Petolescu 1979, 1267.

¹⁹ OR³, 406.

În continuare vom oferi câteva exemple de sarcofage cu orificii pe pereții cutiei, fie pe capac.

Pe una din laturile principale ale unui sarcofag din Tyrus sunt perforate două orificii care sunt situate foarte aproape una de alta și aproape la aceeași înălțime în raport cu plinta sarcofagului (tipul *Girlandensarkophag*)²⁰.

Pe una din laturile mici ale sarcofagului Coeliei Libua păstrat în curtea castelului din Asolo (Provincia di Treviso, în nordul Italiei) este perforat un orificiu²¹. Din aceeași arie nord-italică provine un alt sarcofag, al lui C. Valerius Petronianus, care pe una din laturile mici este practicat un orificiu²². Un alt exemplu din aceeași arie îl constituie sarcofagul negustorului de vin, descoperit la Ancona care are un orificiu pe latura mare, foarte aproape de plintă²³.

Un sarcofag, păstrat la Oratorio S. Andrea din Roma, are un orificiu pe una din laturile principale²⁴. Tot de la Roma (acum se află la Palatul Braschi) se păstrează o *arca* care are un orificiu situat sus, în partea dreaptă²⁵. Tot din Italia, odinioară la Florența (colecția Bardini), provine un alt sarcofag care are pe una din laturile principale un orificiu perforat în colțul stâng²⁶. Orificii perforate în pereții sarcofagelor se cunosc și în provinciile danubiene: în Dacia Inferior, la Romula²⁷, în Pannonia Inferior, de la Mursa (pe una din laturile principale)²⁸ și un alt exemplu provine din Moesia Inferior, locul de proveniență necunoscut (orificiile se află pe capac). M. Alexandrescu-Vianu este de părere că orificiile au fost perforate datorită tentativelor de profanare²⁹.

La intersecția arcadelor au fost așezate trei capete, publicate de D. Tudor drept două

Meduze³⁰. Întra-adevăr, sunt Meduze, dar numai cele două marginale, cea din mijloc este o figură masculină cu barbă, părul vâlvoi, cu gura reliefată, dar goală pe dinăuntru, exact ca reprezentarea unei măști. Poate fi un cap de silen. De aceeași părere este și Luca Bianchi³¹. Cele două Meduze au părul pieptănat cu cărare pe mijloc, fețe rotunde, colțurile gurii lăsate în jos. Figurile sunt puternic corodate. Protome de silenii alternează în plasarea lor pe un sarcofag cu arcade din Adalia și își trag originea din *gorgoneion*³².

La colțurile laturii principale sunt așezate sus, pe capitelele coloanelor corintice, două Victorii (*Eckniken*), ambele fără soclu și foarte deteriorate (prima măsoară 25 cm înălțime, a doua 28 cm). Victoriei din partea dreaptă nu i se observă figura, în mâna stângă, ridicată în sus, ține coroana care se vede pe friza cu animale de deasupra personajelor drapate. În mâna dreaptă, lăsată în jos, ține ramura de palmier, care se vede pe o latură mică. Cealaltă statuie se păstrează mai bine. Și ea, datorită faptului că a fost așezată foarte sus, cu mâna stângă în care ține frunza de palmier, atinge friza de pe buza cutiei. Coafura și modul de drapare al celor două divinități sunt identice cu alte două reprezentări de Victorie și pe care le vom descrie amănunțit mai jos.

Pe latura B sunt sculptați trei Erotes așezați pe trei socluri paralelipipedice în formă de altar (fig. 2). Cel din mijloc are împreună cu soclul 63 cm, iar ceilalți doi au 66 cm. Începem descrierea de la stânga la dreapta: copil grăsuț, înaripat, reprezentat în mișcare spre dreapta. Părul este pieptănat cu cărare pe mijloc și este cărlionțat. Figura îi este buclătată. Ține piciorul stâng în sus, în pas de dans. În mâna stângă, lăsată în jos, ține un ciorchine de strugure, iar în dreapta, ridicată în sus, trei capsule de mac. Luca Bianchi este de părere că acest *putto* ține în mâini *crotalii*³³, deși același autor susține că sunt un atribut corespunzător, dar insolit în acest context³⁴.

²⁰ Koch 1993, 196, fig. 113.

²¹ Gabelmann 1973, nr. 2, pl. 2,2.

²² Gabelmann 1973, nr. 111, pl. 43, 2.

²³ Gabelmann 1973, nr. 81, pl. 48.

²⁴ Turcan 1966, pl. 21 a.

²⁵ Turcan 1966, pl. 64 c.

²⁶ Turcan 1966, pl. 24 a – b.

²⁷ Tudor 1954, 297 - sarcofagul lui Iulianus care are pe capac și pe cutie orificii; Leahu 1975, 193.

²⁸ Dautova - Rusevljan 1983, tab. 25,1.

²⁹ Alexandrescu - Vianu 1970, 300-301, nr. 37, fig. 32.

³⁰ Tudor 1968, 409; OR⁴, 400, fig. 121.

³¹ Bianchi 1987, 266: una di satiro sopra la semicolonna centrale e due gorgoniche sopra le laterali.

³² Bianchi 1987, 267.

³³ Bianchi 1987, 266.

³⁴ Bianchi 1987, 268.

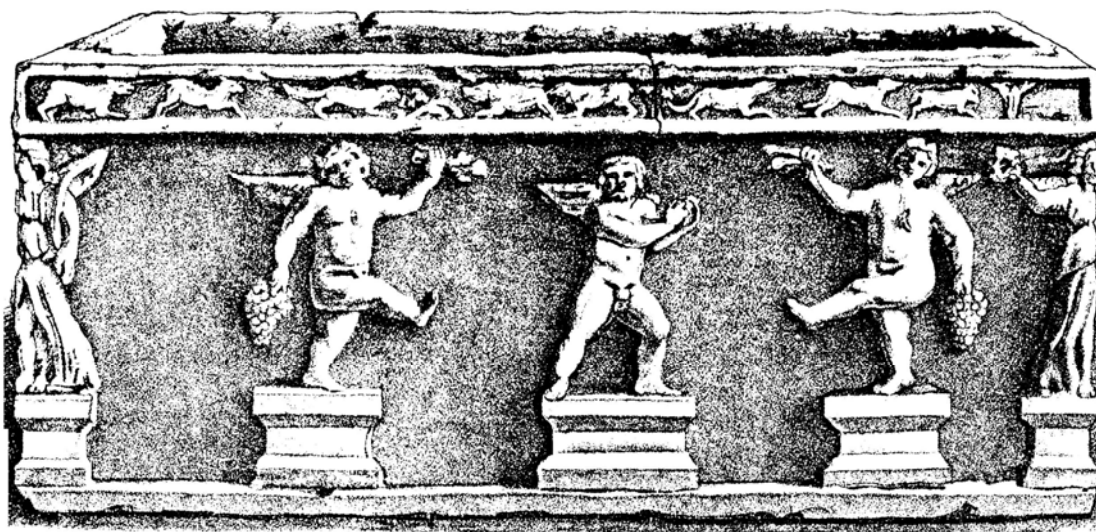

Figura 2. Latura mare cu trei Eroses dansând (Latura B)

Acest instrument este des întâlnit în mâinile personajelor dionysiace și în cele ale lui Pan³⁵. Referitor la această problemă avem un element analog sigur pe capacul unui sarcofag de copil din Musei Capitolini, în care defunctul ține în mâini două tulpini de mac³⁶.

Pe soclul din mijloc un alt copilaș grasuț, înaripat, reprezentat în mișcare spre dreapta. Părul buclat este pieptănat cu cărare pe mijloc. Fața îi este buclată. Ambele picioare se sprijină pe soclu. Cu ambele mâini lovește cu putere *cymbala*. La el se observă și-a doua aripă. Coafura acestui Eros se aseamănă cu cea a Meduzei din dreapta, de pe prima latură principală. Al treilea Eros, de asemenea înaripat, este figurat în mișcare spre stânga. Părul este buclat, iar pe creștet are un *cirrus*, ce îi este caracteristic lui Amor, dar și unui Lar. Capul îi este înclinat înspre dreapta. Ține piciorul drept ridicat în sus, în pas de dans.

³⁵ DA, I/2, 1572.

³⁶ Bocconi 1950, 100-101, nr. 8 - sarcofag de marmură, inv. 329, cu reprezentarea pe latura principală a lui Prometheus. Bocconi îl datează în secolul al III-lea; Koch-Sichtermann 1975, 63-64, nr. 68, pl. 165-7, începutul secolului al IV-lea; LIMC VII/1, 546, nr. 105, secolul al IV-lea.

În mâna dreaptă, lăsată în jos, ține doi ciorchini de strugure, iar în stânga, ridicată în sus, două capsule de mac. Luca Bianchi este de părere că și acest *putto* ține în mâini *crotalii*³⁷.

Copilul din mijloc este în acest ritual mai important decât ceilalți doi, deoarece doar el ține *cymbala*, chiar și soclul este mai lat. Ceilalți doi au mișcarea corpului identică, atributele sunt identice, inclusiv înălțimea lor și a soclurilor. O mică diferență între cei doi reprezintă moțul, pe care îl poartă doar ultimul.

Pe un sarcofag de marmură care se află în Muzeul Louvre este reprezentată o procesiune de Eroses. Unul dintre ei, în pas spre dreapta, ține o *cymbala*. Sarcofagul este datat la jumătatea secolului al III-lea³⁸.

La colțuri se văd două Victorii. Fiind reprezentate pe colțuri artistul le-a sculptat și pe laturile principale și pe cele secundare. Ambele sunt așezate pe socluri, iar înălțimea lor variază între 64 - 66 cm. Cele două reprezentări ale Victoriei așezate pe socluri sunt identice. Sunt drapate într-o tunică lungă, despăcată deasupra genunchilor, peste

³⁷ Bianchi 1987, 266.

³⁸ Chew 1999, 220, fig. 4.

care poartă un himation scurt și strâns sub sâni; sunt desculțe. Capetele sunt lucrute grosolan, poate datorită și poziției de lucru care este dificilă (exact pe colțurile sarcofagului). Gâturile sunt înfățișate sub forma unor tuburi groase, iar trăsăturile feței sunt schematizate, caracteristice începutului secolului al III-lea. Coafura este schițată prin incizii paralele, fără nici o buclă. Victoria din colțul stâng are înălțimea de 68 cm (împreună cu soclul), iar cea din colțul drept are înălțimea de 64 cm (împreună cu soclul). Victoria reprezentată în colțul stâng ține în mâna stângă ramura de palmier, iar în cea dreaptă, ridicată în sus, cununa. Cealaltă ține în mâna stângă, ridicată în sus, cununa, iar în cea dreaptă, lăsată în jos, ramura de palmier. Ambele statui sunt înaripate. Acest mod de-a sculpta Victoriile pe colțuri, și care se întâlnește pe multe *arcae*, este un mod ingenios de redare a artiștilor antici, întrucât reușesc ca într-un spațiu îngust și încărcat de figuri, simboluri și elemente decorative să sculpeze și personificarea Victoriei.

După unii cercetători ideea triumfului vieții asupra morții reiese și din prezența în colțurile sarcofagului a chipurilor Victoriei ținând coroana și ramura de palmier³⁹.

Pe fețele secundare sunt reprezentați tot Eroses. Astfel, pe latura C apar doi copii grăsuți așezați pe două socluri (fig. 3). De la stânga la dreapta: un copil reprezentat în mișcare spre stânga, înaripat, cu părul pieptănat cu cărare pe mijloc și buclat. Cântă din fluier (*tibia*). Înălțimea lui împreună cu soclul este de 62 cm. Fluierul are L. 25 cm și se păstrează șase orificii (probabil erau 12), el fiind încadrat de Th. Reinach în varianta c, exemplarul nostru fiind analog cu unele fluier pompeiene⁴⁰. Este un tip aparte de *tibia* simplă, un *plagioulos (tibia obliqua)*, ținut de interpret transversal, având ancia implantată nu lângă capătul superior al tubului, care era

astupat, ci la distanță de acesta, într-un mic tub lateral și oblic⁴¹.

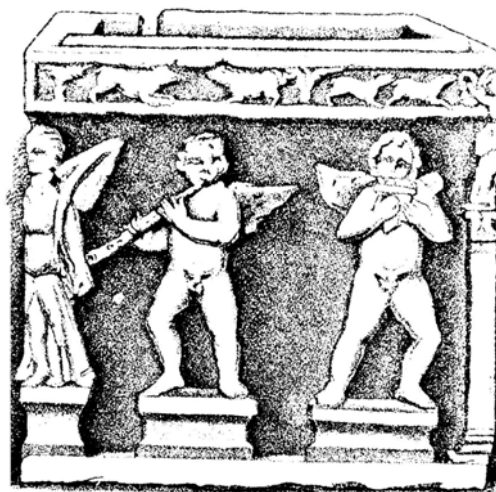

Figura 3 Latura mică cu doi Eroses cântăreți (Latura C)

Celălalt copilaș este de aceeași înălțime cu primul, este figurat în mișcare spre dreapta, înaripat, cu părul pieptănat cu cărare pe mijloc și buclat. Cântă dintr-un *syrinx*, pe care îl ține cu ambele mâini. La acest Eros se observă două aripi, cea din dreapta, datorită poziției frontale a copilului, nu se observă foarte bine. Dimensiunile instrumentului muzical: L. 11 cm; l. 8 cm. Naiul are opt tuburi, iar placa lui este în trepte (*dispositif en paliers*). O analogie foarte apropiată cu acesta este o statuie a unui Eros de la Sainte Colombe, acum în Muzeul din Vienne, în Franța⁴².

Sarcofage pe care apar Eroses cântând din *syrinx* sau *tibia* sunt destul de frecvent întâlnite. Pe un sarcofag de la Aquileia apare un Eros cântând la *syrinx*⁴³. Eros privește înspre stânga, are un *cirrus* pe frunte. Un alt exemplu îl găsim pe un sarcofag de la Portogruaro, în Nordul Italiei⁴⁴ pe care Eros este sculptat ținând în mâna stângă *lagobolon* iar în mâna dreaptă, dusă la gură, ține un

³⁹ Petolescu 1979, 1267.

⁴⁰ DA, 5, 304, fig. 6953.

⁴¹ EAIVR 1996, 151-152.

⁴² DA, 4/2, 1598, fig. 6706; Éesperandieu 1907, no. 384.

⁴³ Gabelmann 1973, nr. 4, pl. 4,1.

⁴⁴ Gabelmann 1973, nr. 28, pl. 16,1.

syrinx. H. Gabelmann îl descrie ca ținând în mâna stângă "Lagobolon oder Thyrsos"⁴⁵.

Analogii aproximative cu sarcofagul Ghica avem și de la Muzeul Termelor din Roma⁴⁶. De la stânga la dreapta sunt reprezentați nouă *putti*, penultimul cântă la *tibia* și privește înspre dreapta iar ultimul cântă la *syrinx*. Amândoi poartă pe spate o pelerină. Este datat de către Turcan⁴⁷ între 270-280 sau chiar mai târziu.

Un fragment dintr-o *arca* se păstrează la Roma, în Catacomba lui Calistus. Pe acest sarcofag se mai văd capetele a patru Erotes; unul din ei cântă la *syrinx*⁴⁸.

Pe latura D apar tot doi *putti*, de această dată se îmbrățișează și stau pe același soclu, care este mai lat (fig. 4). Cel mai mare are înălțimea de 53 cm, al doilea de 51 cm. Împreună cu soclul au 68 cm. Sunt reprezentați în mișcare spre dreapta, sunt grăsuți, cu fețe buclate, înaripați. Părul lor este pieptănat cu cărare pe mijloc și cu bucle. Eros din stânga îl susține pe cel din dreapta cu ambele mâini înlănțuite de mijloc, iar cel din dreapta îl ține pe după gât cu brațul stâng. Acest Eros, reprezentat într-o poziție exaltată⁴⁹ ține în mâna dreaptă o ramură de palmier, din care vizibilă a rămas numai tija, iar urma frunzei este mai mult probabilă și tot la el este vizibilă o margine a draperiei. După Radu Florescu copilașul din dreapta poartă *thyrsus*-ul și este beat⁵⁰.

Cuplul de pe latura D este unul dintre multele adaptări al lui Dionysios beat împreună cu satirul (Eros clătinându-se, cu brațul așezat pe spatele tovarășului care îl susține). În aceeași dispunere a personajelor motivul reapare pe capacul unui sarcofag asiatic cu *kline* de la Cuma⁵¹. Pe o *arca* păstrată la British Museum apare pe una din laturile principale o succesiune de 11 Erotes. Printre acești *putti* sunt câțiva care

prezintă un interes aparte pentru analogiile pe care le oferă piesei în discuție. Este vorba de doi Erotes îmbrățișați și înfășurați în pelerină.

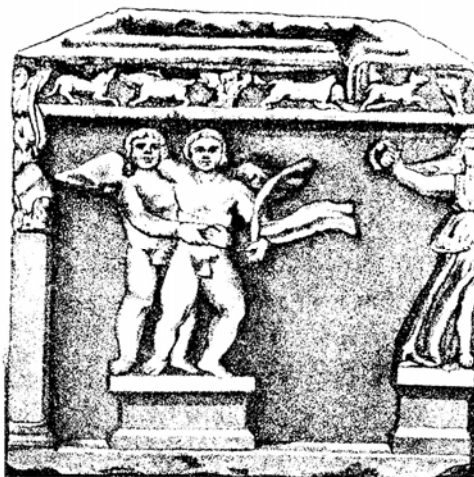

Figura 4. Latura mică cu doi Erotes îmbrățișați (Latura D)

Cel care este îmbrățișat ține în mâna stângă, ridicată în sus, o frunză de palmier, iar în dreapta ține un cantharos. Jos, lângă el, este o panteră. Un Eros cântă dintr-un fluiet dublu. Doi alți Erotes sunt îmbrățișați și n-au nici un obiect. Un Eros cântă dintr-un *syrinx*, altul bate în *tympanon*⁵². Un alt sarcofag similar este la British Museum⁵³. Numele defunctului este Leontius și este datat de A.H. Smith, editorul său, în sec. IV, iar de Turcan⁵⁴ spre anul 280. Acest sarcofag reprezintă 11 *putti* de la stânga la dreapta. Copii nr.3 și 4 sunt îmbrățișați, nu sunt total nuzi, au o pelerină pe spate, iar în mâini nu țin nimic. Copilul nr.4 îl cuprinde cu brațele pe nr.3. Copilul nr.4 se uită spre nr.3, în timp ce acesta are figura îndreptată spre privitor. Copilul nr.3 îl cuprinde cu mâna pe după gât.

Un alt exemplu îl constituie un sarcofag din patrimoniul muzeului ostiens, în care pe una din laturile mari apar doi Erotes îmbrățișați care țin o torță aprinsă îndreptată înspre stânga și așezată orizontal. Cei doi sunt înfășurați într-o mantie⁵⁵. Un Eros

⁴⁵ Gabelmann 1973, 62.

⁴⁶ Turcan 1966, pl.54c.

⁴⁷ Turcan 1966, 328.

⁴⁸ Turcan 1966, pl. 56 b.

⁴⁹ Bianchi 1987, 266 - acesta folosește adjectivul *ebbro* care are sensul fie de beat, fie de exaltat.

⁵⁰ Florescu 1980, 113, nr. 368.

⁵¹ Bianchi 1987, 268.

⁵² Turcan 1966, pl. 56 a.

⁵³ Turcan 1966, pl. 56 a.

⁵⁴ Turcan 1966, 203.

⁵⁵ Koch 1993, 105, fig. 61.

susținând un alt Eros în stare de ebrietate apare pe un sarcofag attic din marmură de la Salonic⁵⁶.

Pe un alt sarcofag tot de origine attică, de la Sinope de această dată, apar doi *putti*⁵⁷.

Ambele sarcofage sunt datate în secolul al II-lea.

Pe bordura *arca*-ei este reprezentată într-o friză o succesiune de animale domestice și sălbatice în număr de 24, dar în care apar și patru figuri umane masculine. Lățimea frizei este de 12,5 cm. Pe latura A sunt figurate opt animale și aici apar trei figuri umane. Pe latura B apare cea de-a patra figură masculină și sunt tot opt animale. Pe laturile C și D sunt figurate patru animale pe fiecare parte.

Pe latura A, de la dreapta la stânga sunt reprezentate următoarele figuri: primul om, cu silueta schematizată, nud, în ambele mâini ține ceva, poate o frânghie răscuită (*lassou*) într-o mână și este orientat cu fața spre un taur (?), a doua figură umană, reprezentată în profil, greutatea corpului îi cade pe piciorul drept, care înfinge o sulică în capul unui taur. Acest om este înveșmântat, dar foarte sumar, scena continuă cu doi urși luptându-se pentru o căprioară, un om îngenunchat în fața unui urs, ține probabil în mână un cuțit și este nud; scena se termină cu doi lei în luptă. Imaginile de pe latura A sunt foarte deteriorate și șterse, abia se poate zări conturul ființelor, spre deosebire de celelalte trei laturi pe care scenele de *venatio* se păstrează în condiții mult mai bune. De altfel, nu numai scena de vânatoare se păstrează mult mai bine, dar și restul figurilor sculptate sunt mult mai vizibile în comparație cu latura A.

Pe latura B, de la stânga la dreapta friza reprezintă: un câine urmărind un țap, între doi lei un om doborât, (scena este

aproape ilizibilă), un mistreț în fața unui câine, urmează un copăcel care arată că aici se oprește acțiunea aceasta; doi câini fugărind un iepure, iarăși un copăcel, cu care se termină friza pe această latură.

Pe latura C sunt înfățișate următoarele figuri: un copăcel, câine cu un mistreț afrontați, un arbust, lup alergând după o căprioară.

Pe latura D sunt sculptate următoarele figuri de la stânga la dreapta: lup față în față cu un mistreț, copăcel, după care un lup urmărește o căprioară și iar un copăcel.

În mentalitatea și în arta epocii romane din perioada Principatului vânatoarea și-a păstrat o valoare religioasă pregnantă datorită simbolismului care se degajă din scenele sculptate pe monumentele funerare și a sensului lor eschatologic⁵⁸. Vânătorul triumfa asupra forțelor răului; actul său pios și virtuos este afirmarea fericirii pentru neamul omenesc⁵⁹. Lupta periculoasă și victorioasă a eroului învingător - vânător contra fiarelor semnifică lupta și victoria asupra morții materiale, sau chiar asupra păcatului, care în concepția anticilor era altă formă de moarte, aceea a sufletului⁶⁰.

Pe reliefurile sarcofagului în discuție este mai puțin probabil să fie vorba de scene din viața reală, pământească, a defunctului⁶¹.

Sarcofagul este încadrat de către Gr. Tocilescu în tipul grecesc pe care îl datează la sfârșitul sec. II - începutul sec. III⁶².

D. Tudor datează sarcofagele de la Romula după dinastia antonină⁶³. Toate monedele care au provenit din inventarul sarcofagelor de la Romula sunt datate începând cu domnia lui Commodus, nici una anterior domniei sale⁶⁴. Radu Florescu încadrează monumentul funerar în tipul cappadocian⁶⁵.

⁵⁶ Muzeul Arheologic, inv. 511; Mendel 1912, nr. 23; Giuliano 1962, nr. 225; Koch-Sichtermann 1982, 424, 427, 429, nr. 2, 459, fig. 45, LIMC III/1, 930, nr. 972.

⁵⁷ sarcofag de copil din marmură, Istanbul, Muzeul Arheologic, inv. 1165; Mendel 1912, nr. 41; Giuliano 1962, nr. 248; Koch-Sichtermann 1982, 427, nr. 21, 471, nr. 54; LIMC III/1, 930, nr. 974.

⁵⁸ Aymard 1951, 513-514; Petolescu 1979, 1267.

⁵⁹ Aymard 1951, 556.

⁶⁰ Cumont 1966, 440-455; Petolescu 1979, 1267.

⁶¹ Cumont 1966, 444; Aymard 1951, 514.

⁶² Tocilescu 1880, 549.

⁶³ Tudor 1933, 73.

⁶⁴ Tudor 1937, nr. 89-91, 7.

⁶⁵ Florescu et alii 1980, 298.

Primul care a încadrat corect sarcofagul în tipul asiatic a fost M. Gramatopol. Caracteristicile acestui tip sunt: capacul în două ape, relief pe toate cele patru fețe, dar nu în câmp continuu, reprezentările fiind în acest caz divizate în scene mitologice sau scene cu personaje umane, plasate în nișe flancate de coloane⁶⁶.

Cele două variante principale ale sarcofagelor asiatice sunt cel cu amorași (copilași) și ghirlande și sarcofagul cu coloane, ultimul fiind conceput arhitectural și tratat ca *frons scaenae* cu aedicule și nișe care conțin figuri de mari dimensiuni, sculptate aproape în ronde-bosse. Se reconstituie *frons scaenae*: nișe cu coloane, aedicule, repertoriu decorativ încadrat în cadru arhitectonic⁶⁷.

Acest sarcofag a fost publicat de către D. Tudor ca fiind lucrat din calcar de Vrața⁶⁸. Păreră noastră este diferită, în primul rând că de la Vrața se extrăgea calcarul, nu avem dovezi că funcționau și ateliere de pietrari, nici la Romula și în nici un alt centru din Dacia Inferior nu este atestat prin descoperiri arheologice sau epigrafice existența unui atelier de produs sarcofage.

Tipul pe care îl reprezintă sarcofagul comentat este încadrat de G. Koch⁶⁹ în tipul cu arcade care se producea în atelierul de la Dokimeion din Phrygia. Aici ar mai putea fi de adăugat că este un tip hibrid cu arhitravă folosit tot în centrul de la Dokimeion⁷⁰. La sarcofagele descoperite în acest centru din Asia Mică inscripțiile fie dispuse în *tabula ansata*, fie nu, sunt foarte rare⁷¹.

Piesa de la Romula are următoarele analogii cu sarcofage lucrate la Dokimeion: sarcofag cu loc de descoperire necunoscut, pe latura mare cinci Eroses, la colțuri două Victorii având în mâna stângă coroane⁷²; un

sarcofag descoperit la Roma, astăzi la Museo Nazionale di Villa Giulia, *arca* are șapte arcade susținute de șase coloane corintice. Deasupra fiecărei intersecții sunt așezate șase Meduze⁷³. Un sarcofag descoperit la Ierusalim, astăzi la Rockefeller Museum din New York are reprezentați pe latura mare doi Eroses așezați pe socluri, cu poziția identică cu cea de pe sarcofagul „Ghica” și susțin două ghirlande⁷⁴. Tot pe același monument sunt sculptate două Victorii așezate în colțuri, înveșmântate identic cu cele de pe sarcofagul „Ghica”, singura diferență constă în aceea că au sânul stâng dezgolit, iar Victoria din dreapta ține în mâna stângă, lăsată în jos, coroana. La fel ca și în cazul piesei romulense ambele statui feminine sunt sculptate pe latura cu Eroses. Aceeași dispunere a Victoriilor o întâlnim pe alte două sarcofage: unul păstrat la Muzeul din Side⁷⁵ și altul descoperit la Anazarbos, acum la Muzeul din Adana⁷⁶. Pe sarcofagul din Side (Turcia) sunt reprezentate pe una din laturile principale, tot în colțuri, două Victorii care în mâna stângă, respectiv dreapta, ținute în sus, țin coroana, iar tunica le descoperă sânul stâng. Și aici cele două Victorii sunt reprezentate pe latura cu Eroses. G. Koch publică cele două sarcofage de la Rockefeller Museum și Side ca fiind produse în atelierele de la Dokimeion în Phrygia⁷⁷. Pe una din laturile principale ale sarcofagului din Muzeul din Adana sunt sculptate două Victorii în colțuri, situate pe socluri și al căror veșmânt este foarte apropiat de cel al zeitelor de pe sarcofagul „Ghica”. Pe un sarcofag descoperit la Aquileia pe una din laturile principale se mai păstrează un fragment dintr-o Victorie dispusă pe colțul stâng; se mai vede doar mâna stângă, ridicată în sus și care ține frunza de palmier⁷⁸. Tot în acest punct trebuie adăugat că există un număr mare de sarcofage caracterizate prin aplicarea unor elemente structurale în colțuri, este așa-numitul grup Torre Nova (numit astfel după descoperirea unei piese renumite

⁶⁶ Gramatopol 1982, 168.

⁶⁷ Brillant 1979, 97.

⁶⁸ Tudor 1954, 295; Tudor 1968, 42; OR³, 406; OR⁴, 400.

⁶⁹ Koch 1993, 118, pl. 67/2.

⁷⁰ Koch 1993, 118, fig. 67/1.

⁷¹ Koch 1993, 48.

⁷² Koch 1993, 115, fig. 65.

⁷³ Koch 1993, 63, fig. 33.

⁷⁴ Koch 1993, 201, fig. 120.

⁷⁵ Koch 1993, fig. 65.

⁷⁶ Koch 1993, 190, fig. 110, tipul *Girlandensarkophag*.

⁷⁷ Koch 1993, 115, 200.

⁷⁸ Gabelmann 1973, nr 4, pl. 4,1.

descoperită în villa din Torre Nova de pe Via Labicana, în apropierea Romei)⁷⁹.

Un monument de tipul *Girlandensarkophag* este descoperit la Durostorum; se păstrează doar un colț din *arca* unde se păstrează o Victorie înaripată purtând o ghirlandă⁸⁰. M. Alexandrescu - Vianu este de părere că monumentul este cu siguranță o operă locală și-l datează în secolul al III-lea⁸¹.

Între numeroasele varietăți de sarcofage cu arcade, singurele care se pot adapta unei comparații cu sarcofagul în discuție sunt tipurile din centrele sculpturale de la Afrodisia și Nicea. Producția sarcofagelor de la Afrodisia continuă în secolul al III-lea, dar seria din Nicea nu depășește a doua jumătate a secolului al II-lea⁸².

Luca Bianchi consideră monumentul funerar ca fiind lucrat de un artizan decorator de stele și nu este necesar ca el să fie originar din Asia Mică, dar că poate să fi fost în contact cu atelierul de acolo⁸³.

În concluzie, contribuția noastră constă în determinarea materialului (nu credem că este calcar de Vrața), în atribuirea sarcofagului unui atelier din Phrygia - probabil Dokimeion sau a unui alt atelier asiatic, încadrarea în tipul asiatic și într-o datare mai strânsă a lui, respectiv în primul sfert al secolului al III-lea.⁸⁴

Pentru sarcofagul care ne reține atenția propunem o datare foarte apropiată de cea ale lui Grigore Tocilescu, Dumitru Tudor și Guntram Koch, care ar fi primul sfert al secolului al III-lea.

⁷⁹ Wiegartz 1965, 42; Koch 1993, 115, nota 472.

⁸⁰ astăzi la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța; Alexandrescu - Vianu 1970, 298, nr. 33, fig. 12 (fără nr. inv.).

⁸¹ Alexandrescu - Vianu 1970, 299.

⁸² Bianchi 1987, 270.

⁸³ Bianchi 1987, 271.

⁸⁴ Tocilescu 1880, 673-674; Tudor 1933, 73; Koch-Sichtermann 1982, 342; Koch 1993, 138; în schimb, Luca Bianchi (Bianchi 1987, 270) propune o datare ceva mai timpurie, adică în a doua jumătate a secolului al II-lea.

Bibliografie

Alexandrescu - Vianu 1970

Maria Alexandrescu - Vianu, Les sarcophages romains de Dobroudja, RÉSEE 8, 1970, 2, p. 269-318.

Alexandrescu - Vianu 1995

Maria Alexandrescu - Vianu, Portraits romains dans les collections de Bucarest, JDAI 110, 1995, p. 277-365.

Aymard 1951

Jacques Aymard, Essai sur les chasses romaines des origines à la fin du siècle des Antonins (Cynegetica), Paris, 1951.

Bianchi 1987

Luca Bianchi, Riesame del sarcofago Ghica, Studi per Luigi Breglia 3, 1987, 265-271.

Brillant 1979

Richard Brilliant, Arta romană de la Republică la Constantin, București, 1979, p. 95-100.

Blaremburg 1836

Vladimir de Blaremburg, Mormânt vechi găsit în România cea Mică, Muzeul Național, 1836, nr. 24, 5 august, p. 91-96.

Bocconi 1950

Settimo Bocconi, Collezioni Capitoline, Roma, 1950.

Chew 1999

Hélène Chew, Une cymbale de Chassenard (Allier) au Musée des Antiquités Nationales, AntNat 31, 1999, p. 219-225.

CivRom

Civiltă Romană în România, Roma, 1970.

Cumont 1966

Franz Cumont, Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains, Paris, 1966.

DA

Ch. Daremberg - E. Saglio, Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines, Paris, 1877, I/2, s. v. *crotalum*, *Cupido*; IV/2, s. v. *syrix* (Th. Reinach); V/1, s. v. *Toga* (Hunzicker); s. v. *tibia* (Th. Reinach).

Dautova - Rusevljan 1983

Velika Dautova - Rusevljan, Rimska kamena plastika u Jugoslovenskom delu provincije donje Panonije, Novi Sad, 1983.

EAIVR

Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, sub red. C. Preda, București, vol.

II, 1996, s.v. *fluier*, p. 151-152 (Eugen Nicolae).

ECR

Enciclopedia civilizației romane, sub red. D. Tudor, București, 1982, s. v. *syrinx*, p. 739-740 (Vasile Tomescu).

Ésperandieu 1907

Émile Ésperandieu, Recueil général des bas-reliefs, statues et bustes de la Gaule Romaine, Paris, 1907.

Florescu et alii 1980

Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu, Dicționar Enciclopedic de Artă Veche a României, București, 1980.

Florescu 1980

Radu Florescu, Daco - romanii, București, I, 1980.

Gabelmann 1973

Hanns Gabelmann, Die Werkstattgruppen der Oberitalischen Sarkophage, Bonn, 1973.

Giuliano 1962

Adriano Giuliano, Il commercio dei sarcofagi attici, StArch 4, 1962, p. 13-87.

Gramatopol 1982

Mihai Gramatopol, Dacia Antiqua, București, 1982.

IDR

Gr. Florescu, C. Petolescu, *Inscripțiile Daciei Romane*, II, Oltenia și Muntenia, București, 1977.

Koch 1993

Guntram Koch, Sarkophage der römischen Kaiserzeit, Darmstadt, 1993.

Koch - Sichtermann 1975

Guntram Koch, Helmut Sichtermann, Griechische Mythen auf römischen Sarkophagen, Tübingen, 1975.

Koch - Sichtermann 1982

Guntram Koch, Helmut Sichtermann, Römische Sarkophage, Handbuch der Archäologie, München, 1982.

Leahu 1975

Valeriu Leahu, Cercetări arheologice în necropola tumulară de la Romula, în CAMNI 1, 1975, p. 191-212.

LIMC

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, Zürich – München, III/1, p. 952-1049, s. v. *Eros / Amor, Cupido* (Nicole

Blanc, Françoise Gury); VII/1, p. 531-553, s. v. *Prometheus* (Jean - Robert Gisler).

Mendel 1912

Gustave Mendel, Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, Constantinople, 1912, vol. I.

Odobescu 1878

Alexandru Odobescu, Antichitățile jud. Romanați, București, 1878.

Odobescu 1937

Alexandru Odobescu, Pseudo - Kinegeticos, București, 1937.

Odobescu 1976

Alexandru Odobescu, Le trésor de Petrossa, vol. I, în Opere IV, București, 1976, ediție îngrijită de M. Babeș.

Petolescu 1979

Constantin C. Petolescu, Cultele panteonului roman în Dacia sud - carpatică, BOR 97, 9-12, 1979, p.1237-1267.

Reinach 1926

Théodore Reinach, La musique grecque, Paris, 1926.

RR

Römer in Rumänien, Köln, 1969.

Tocilescu 1880

Grigore Tocilescu, Dacia înainte de romani, București, 1880.

Tocilescu 1908

Grigore Tocilescu, Monumente epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București, București, II, 1908.

Treboniu – Laurian 1846

August Treboniu - Laurian, Istriana, în Magazin istoric pentru Dacia, II, 1846, p. 98.

Tudor 1933

Dumitru Tudor, Sarcofagii de piatră de la Romula, în ArhOlt 12, 1933, p. 65-73.

Tudor 1937

Dumitru Tudor, Morminte romane din județul Romanați, ArhOlt 16, 1937, p. 3-17.

Tudor 1954

Dumitru Tudor, Colonia Romula într-o inscripție, RevUnivInstPol 1, 1954, 1-2, p. 293-312.

Tudor 1968

Dumitru Tudor, Romula, București, 1968.

OR³			
Dumitru Tudor, Oltenia romană, ediția a III a, București, 1968.	CAMNI	Cercetări Arheologice, Muzeul de Istorie al R. S. România / Muzeul Național de Istorie, București.	
OR⁴			
Dumitru Tudor, Oltenia romană, ediția a IV -a, București, 1978.	JDAI	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin.	
Turcan 1966			
Robert Turcan, Les sarcophages romains à représentations dionysiaques. Essai de chronologie et d'histoire religieuse, Paris, 1966.	RevUnivInstPol	Revista Universității și Institutului politehnic Iași.	
	RÉSEE	Revue des Études Sud-Est Européennes, București.	
Wiegartz 1965			
Hans Wiegartz, Kleinasiatische Säulensarkophage, Berlin, 1965.	StArch	Studia Archaeologica, Roma.	

Abrevieri

AntNat	Antiquités Nationales, Paris.
ArhOlt	Arhivele Olteniei, Craiova.
BOR	Biserica Ortodoxă Română, București.